

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԱՌՍՏԱՄՅԱՆ ՏԻԳՐԱՆ

ՀԱՆՑԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

ԺԲ.00.05 - «Քրեական իրավունք և կրիմինալոգիա, քրեակատարողական իրավունք»
մասնագիտությամբ իրավաբանական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի
հայցման ատենախոսության

ՍԵՂՄԱԳԻՐ

ԵՐԵՎԱՆ – 2009

ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

АРСТАМЯН ТИГРАН

ПРЕСТУПНОСТЬ В НАГОРНО-КАРАБАХСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

АВТОРЕФЕРАТ

Диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.05 - §Уголовное право и криминология, уголовно-исполнительное право

ЕРЕВАН – 2009

Ուսումնասիրության թեմայի արդիականությունը

80-ական թվականների վերջերից ԼՂՀ հայ ազգաբնակչությունը դուրս եկավ ազգային-ազատագրական պայքարի, որին սատարեց մայր հայրենիքի՝ Հայաստանի Հանրապետության ժողովուրդը: Պատերազմական վիճակը, մարտական գործողությունները, շրջափակումը, տնտեսության քայքայումը հիրավի ծանր կացության մեջ դրեցին նորանկախ պետությունը: 90-ական թվականների կեսերից սկիզբ առած հարաբերական անդորրի և զինադադարի պայմաններում ԼՂՀ ժողովուրդը և իշխանությունները ձեռնամուխ եղան պետականության կայացման, տնտեսության վերականգնման, շուկայական տնտեսության ձևավորման դժվարին գործընթացին: Հանրապետության ժողովրդի առջև ծառայած այս բարդ խնդիրների լուծումը պահանջում է ուժերի գերլարում, գործողությունների նպատակասլացություն: Բացի դա, նշված խնդիրների հաջող լուծման շատ կարևոր նախապայմաններից է քաղաքական, սոցիալական, իրավական կայունությունը: Հանցավորությունը, որպես ապակայունացնող գործոն, կարող է էապես խոչընդոտել հանրապետության առջև ծառայած բազմաթիվ կենսական նշանակություն ունեցող խնդիրների լուծմանը: Դրա համար էլ հանցավորության նկատմամբ արդյունավետ վերահսկողության իրականացման հիմնախնդիրը ԼՂՀ պայմաններում էլ ավելի հրատապ նշանակություն է ձեռք բերում: Պետք է նշել, որ 1992թ.-ից հանցավորությունը ԼՂՀ-ում աճի միտում է դրսևորում (չնայած պաշտոնական վիճակագրությունը վերջին տարիներին կայուն նվազման միտում է արձանագրում, այնուամենայնիվ կարծում ենք, որ դա հանցավորության լատենտայնացման արդյունք է): Ընդ որում, ԼՂՀ-ում արձանագրվում են հանցավորության բավականաչափ բարձր գործակիցներ: Հանցավորության նման վիճակը և զարգացման միտումները անհրաժեշտություն են առաջացնում վերլուծության ենթարկելու ԼՂՀ-ում հանցավորության հետագա զարգացման միտումները, բացահայտելու դրա պատճառները և մշակելու հանցավորության նկատմամբ վերահսկողության հնարավորինս արդյունավետ միջոցառումներ: Մինչդեռ մինչև այժմ ԼՂՀ հանցավորության և դրա զարգացման միտումների վերաբերյալ ոչ մի հետազոտություն կատարված չէ:

Վերոգրյալը պայմանավորում է ընտրված թեմայի արդիականությունը:

Ուսումնասիրության նպատակն ու խնդիրները

Սույն ուսումնասիրության հիմնական նպատակը ԼՂՀ հանցավորության զարգացման հիմնական միտումների և դրա պատճառների բացահայտումն է: Դրա

հիման վրա առաջադրվում է ուսումնասիրության գործնական նպատակը՝ ԼՂՀ հանցավորության ապագա վիճակի կանխատեսումը և հանցավորության նկատմամբ վերահսկողության կատարելագործմանն ուղղված առաջարկությունների մշակումը:

Այս նպատակներին հետամուտ՝ փորձ է արվել լուծել հետևյալ խնդիրները.

– բացահայտել ԼՂՀ հանցավորության վիճակի, կառուցվածքի և շարժընթացի առանձնահատկությունները,

– բացահայտել ԼՂՀ հանցավորության զարգացման միտումները, դրա պատճառները,

– կատարված ուսումնասիրությունների հիման վրա իրականացնել ԼՂՀ հանցավորության ապագա հավանական վիճակի կանխատեսում,

– բացահայտել ԼՂՀ-ում հանցավորության նկատմամբ վերահսկողության վիճակը և առաջարկություններ մշակել այն կատարելագործելու ուղղությամբ:

Ուսումնասիրության մեթոդոլոգիական, տեսական և փորձառական հիմքը

Ուսումնասիրության մեթոդոլոգիական հիմքն են կազմել ճանաչողության ընդհանուր-գիտական մեթոդները՝ անալիզ և սինթեզ, դեդուկցիա, ինդուկցիա, ինչպես նաև մասնավոր-գիտական մեթոդները՝ երևույթների քանակական ու որակական վերլուծություն, դասակարգում, համեմատական կրիմինալոգիա: Ընդ որում, հեղինակը ղեկավարվել է առարկայի հատկանիշները դիսամիկ զարգացման մեջ ուսումնասիրելու սկզբունքով:

Ուսումնասիրության հիմքում ընկած են գիտական աշխատություններ հոգեբանությունից, կրիմինալոգիայից, սոցիոլոգիայից, մանկավարժությունից: Ուսումնասիրության փորձառական մասում կիրառվել են սոցիոլոգիական, վիճակագրական, տրամաբանական, համեմատական-կրիմինալոգիական մեթոդները: Ուսումնասիրության փորձառական հիմքն են կազմել ԼՂՀ և այլ երկրների հանցավորության վերաբերյալ պաշտոնական վիճակագրության տվյալները, 250 օրինապահ քաղաքացիների և դատապարտված 50 անձանց հարցման արդյունքները: Օգտագործվել են նաև այլ հետազոտողների կողմից իրականացված ուսումնասիրությունների արդյունքները:

Հետազոտության գիտական նորույթը

Աշխատանքի գիտական նորույթն արտահայտվում է նրանում, որ ԼՂՀ պատմության մեջ առաջին անգամ մենագիր հետազոտության մակարդակով փորձ է արվում բացահայտել ԼՂՀ հանցավորության զարգացման միտումները,

հանցավորության պատճառական համալիրը, հանցավորության նկատմամբ վերահսկողության վիճակը և առաջարկություններ մշակել հանցավորության նկատմամբ վերահսկողության կատարելագործման ուղղությամբ:

Աշխատանքի գիտական նորույթն արտահայտվում է նաև *պաշտպանության ներկայացվող դրույթներում*, որոնք հանգում են հետևյալին.

1. Հանցավորությունը **ԼՂՀ-ում** դրսևորում է շուկայական տնտեսության ձևավորման ուղին բռնած երկրների մեծ մասին բնորոշ օրինաչափություններ՝ բացարձակ և հարաբերական աճ, լատենտայնացում, հանցավորության կառուցվածքում շահադիտական մոտիվացիայով կատարվող հանցագործությունների մասնաբաժնի ավելացում և բռնության մոտիվացիայով հանցագործությունների մասնաբաժնի նվազում:

Չնայած հանցավորության զարգացման բացասական միտումներին, **ԼՂՀ-ում**, շատ երկրների, այդ թվում՝ Հայաստանի Հանրապետության համեմատ, վիճակը ավելի բարենպաստ է: Դա կարելի է բացատրել նրանով, որ **ԼՂՀ-ն** շուկայական տնտեսության զարգացման, բարքերի ազատականացման տեմպերով հետ է մնում այլ երկրներից և ՀՀ-ից, բացի դա, պատերազմ տեսած և անընդհատ նոր պատերազմի սպասող ժողովրդի մեջ ամեն դեպքում դեռևս համեմատաբար ուժեղ են կոլեկտիվիստական զգացումները և օրենքին ենթարկվելու անհրաժեշտության գիտակցումը:

2. Չնայած **ԼՂՀ-ում** առկա են գործոններ, որոնք զսպում են հանցավորության բուռն զարգացումը և նպաստում են հանցավորության համեմատաբար ցածր մակարդակի պահպանմանը, այնուամենայնիվ, հանրապետությունում ընթացող երևույթները թույլ չեն տալիս լավատեսական կանխատեսումներ անել: Շուկայական տնտեսության հետագա զարգացման հետ կապված գերշահույթի մոտիվացիայի և սպառողական հոգեբանության ձևավորումը, գործազրկությունը, բարքերի հետագա ազատականացումը, սոցիալական բեկեռացումը այն գործոններն են, որոնք կարող են նպաստել հանցավորության հետագա զարգացմանը: Բացի նշվածից, **ԼՂՀ** հանցավորության զարգացման վրա կարող են ազդել նաև բնակչության

տազնապայնության բարձր մակարդակը, ժողովրդին հատուկ որոշակի անհանդուրժողականությունը, համառությունը:

3. ԼՂՀ հանցավորության զարգացման անբարենպաստ միտումներից է անչափահասների և երիտասարդների հանցավորության աճի բարձր տեմպը, հանցավորության կառուցվածքում նրանց հանցավորության մասնաբաժնի ավելացումը: Այլ կերպ ասած, հանցավորությունը ԼՂՀ-ում երիտասարդացման միտում ունի, ինչը կարող է բացասական ազդեցություն թողնել հանցավորության հետագա վիճակի վրա:

4. ԼՂՀ շրջանների հանցավորության տարբերությունները մեծ չափով կախված են այդ շրջաններում հանցավորության լատենտայնության մակարդակից:

ԼՂՀ շրջանների հանցավորության լատենտայնության մակարդակի տարբերությունները կախված են ինչպես իրավապահ մարմինների գործունեության առանձնահատկություններից, հանցագործությունների գրանցման լրիվության մակարդակից, այնպես էլ հանցավորության կառուցվածքից. այն շրջաններում որոնցում հանցավորության մեջ զգալի է բռնության հետ չզուգորդված շահադիտական հանցագործությունների տեսակարար կշիռը, ավելի բարձր է նաև հանցավորության լատենտայնության մակարդակը, ուստի այդ շրջանների հանցավորության վերաբերյալ պաշտոնական վիճակագրության տվյալները չեն արտացոլում օբյեկտիվ իրականությունը, մինչդեռ բռնության հետ զուգորդված հանցավորության ավելի բարձր մակարդակ ունեցող շրջանների հանցավորության մակարդակը պաշտոնական վիճակագրությամբ համեմատաբար օբյեկտիվ է արտացոլվում:

5. ԼՂՀ այն շրջաններում, որոնցում տնտեսական կյանքն ավելի աշխույժ է, որոնցում տնտեսական զարգացման տեմպերն ավելի բարձր են համեմատաբար ավելի բարձր է նաև բռնության հետ չզուգորդված շահադիտական հանցավորության մակարդակը, ինչը պաշտոնական վիճակագրության մեջ չի արտացոլվում, ինչն իր հերթին այդ հանցագործությունների լատենտայնության ավելի բարձր մակարդակի արդյունք է: Այն շրջանները, որոնք դուրս են մնացել բարեփոխումների ոլորտից,

կամ որոնցում բարեփոխումները ինտենսիվ չեն, աչքի են ընկնում բռնության մոտիվացիայով կատարվող հանցագործությունների ավելի բարձր մակարդակով:

6. Կրիմինոլոգիական կանխման կարևոր ուղղություններից մեկը զենքի ապօրինի շրջանառության նկատմամբ վերահսկողության իրականացումն է: Հատկապես ԼՂՀ համար, կապված պատերազմական վիճակի հետ, սա առավել քան արդիական խնդիր է: Պաշտոնական վիճակագրության տվյալները ցույց են տալիս, որ վերջին տարիներին զենքի գործադրմամբ հանցագործությունների դեպքերը չնչին տոկոս են կազմում: Վերջին տարիներին նկատվում է նաև զենքի ապօրինի պատրաստման և կրման դեպքերի նվազում: Այս տվյալները չեն համապատասխանում իրականությանը: Պատերազմական իրավիճակի հետ կապված, ԼՂՀ բնակչության գերակշիռ մասը զենքի և զինամթերքի բավականաչափ մեծ պաշարներ ունի կուտակած: Ընդ որում, շատ դեպքերում դրա վրա «աչք են փակում», ինչը որոշակի առումով հասկանալի է, սակայն կարող է ապագայում բացասական ազդեցություն թողնել հանցավորության կառուցվաքծի վրա:

7. Հանցավորության նկատմամբ վերահսկողությունը կատարելագործելու նպատակով ԼՂՀ-ում, բացի ավանդական միջոցառումներից անհրաժեշտ են ԼՂՀ իրավիճակի առանձնահատկություններից բխող հետևյալ միջոցառումները.

ա) Հաշվի առնելով ԼՂՀ բնակչության տագնապայնության բարձր մակարդակը հանրապետությունում կազմակերպել ու զարգացնել բնակչությանը հոգեբանական օգնություն ցույց տվող ծառայությունների համակարգը.

բ) Կարևոր նշանակություն կարող է ունենալ օրինաստեղծ աշխատանքի, հատկապես արարքների քրեականացման և ապաքրեականացման գործընթացի գիտական հիմնավորվածությունն ու սոցիալական պայմանավորվածությունը: Դրա համար անհրաժեշտ է կտրուկ բարելավել իրավագիտության դասավանդման որակը ԼՂՀ բուհերում: Արդյունավետ կարող էր լինել օրինաստեղծ աշխատանքների բարելավման նպատակով հատուկ փորձագիտական խմբի ստեղծումը ԼՂՀ Ազգային ժողովում:

գ) Պատժի արդյունավետությունը բարձրացնելու համար կարելի է օրենսդրական մակարդակով սահմանափակել ազատագրվում պատժատեսակի կիրառման ոլորտը: Մասնավորապես, այդ պատժատեսակը նախատեսել միայն բռնության հետ զուգորդված միջին ծանրության, ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործությունների համար և շահադիտական կամ այլ դրդապատճառներով կատարվող ծանր ու առանձնապես ծանր հանցագործությունների համար:

դ) Ոստիկանության աշխատանքի բարելավման կարևոր գործոն կարող է հանդիսանալ հանցագործությունների հնարավորինս լրիվ գրանցումը, հանցավորության և դրա առանձին տեսակների վերաբերյալ օբյեկտիվ և ճշմարտացի տեղեկատվության առկայությունը: Այս նպատակով առաջարկվում է ԼՂՀ-ում ստեղծել հանցագործությունների և այլ իրավախախտումների գրանցման անկախ ծառայություն:

ե) Հանցավորության նկատմամբ վերահսկողության արդյունավետությունը բարձրացնելու համար անհրաժեշտ է հաշվի առնել ԼՂՀ տարածաշրջանային հանցավորության առանձնահատկությունները և տարբերակված միջոցառումներ իրականացնել՝ կախված տվյալ տարածաշրջանի հանցավորության կառուցվածքի առանձնահատկություններից:

զ) Հանցագործությունների վիկտիմոլոգիական կանխման արմատավորման համար առաջարկվում է ԼՂՀ իրավապահ մարմինների աշխատակիցների համար կազմակերպել վերապատրաստման դասընթացներ՝ վիկտիմոլոգիական գրագիտություն ձևավորելու նպատակով, ինչպես նաև վիկտիմոլոգիական տեղեկատվությունը և գիտելիքները տարածել բնակչության մեջ՝ համապատասխան հրապարակումների, ՁԼՄ-ների միջոցով:

Աշխատանքի տեսական և գործնական նշանակությունը

Ուսումնասիրության տեսական նշանակությունը այն է, որ առաջին անգամ ՀՀ և ԼՂՀ պատմության մեջ ուսումնասիրվում է ԼՂՀ հանցավորությունը և բացահայտվում են դրա զարգացման օրինաչափությունները, միտումները:

Ատենախոսության գործնական նշանակությունն այն է, որ դրանում ձևակերպված տեսական դրույթները, բացահայտված օրնաչափություններն ու առաջարկությունները կարող են օգտագործվել իրավապահ մարմինների, ինչպես նաև պետության և ողջ հասարակության կողմից հանցավորության նկատմամբ վերահսկողությանն ուղղված միջոցառումները մշակելիս: Բացի դա, ատենախոսության արդյունքները կարող են օգտագործվել կրիմինալոգիա առարկայի դասավանդման ժամանակ:

Ուսումնասիրության արդյունքների փորձարկումը

Աշխատանքը քննարկվել և գրախոսվել է ԵՊՀ-ի քրեական իրավունքի ամբիոնում: Ատենախոսության հիմնական դրույթներն իրենց արտացոլումն են ստացել հեղինակի հրապարակումներում:

Ատենախոսության կառուցվածքը

Ատենախոսությունը բաղկացած է առաջաբանից, երեք գլխից, վեց պարագրաֆից, եզրակացությունից և օգտագործված գրականության ցանկից: Ատենախոսության ծավալը կազմում է 113 էջ:

Ատենախոսության բովանդակությունը

Ատենախոսության առաջաբանում հիմնավորվում է ընտրված թեմայի արդիականությունը, որոշակիացվում են դրա հետազոտման նպատակն ու խնդիրները, գիտական նորույթը, ձևակերպվում են պաշտպանության ներկայացվող դրույթները, ցույց են տրվում ատենախոսական հետազոտության մեթոդիկան, տեսական և փորձառնական հիմքերը, դրա տեսական և գործնական նշանակությունը:

Ատենախոսության առաջին գլխում՝ «Հանցավորության կրիմինալոգիական բնութագիրը Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունում» քննարկվում են ԼՂՀ հանցավորության մակարդակը, կառուցվածքը, շարժընթացը, հանցանք կատարող անձանց կրիմինալոգիական բնութագիրը:

Քննարկելով անկախությունից հետո ԼՂՀ հանցավորության վիճակը հեղինակը նշում է, որ անցումային ժամանակաշրջանը բոլոր պետություններում էլ զուգակցվում է քաղաքական, սոցիալական, տնտեսական ցնցումներով, ինչը հանգեցնում է բազմաթիվ բացասական երևույթների, այդ թվում՝ հանցավորության աննախադեպ աճի: 80-ական թվականների վերջերից և 90-ական թվականների

սկզբերից հանցավորության աննախադեպ աճ է նկատվում արևելյան եվրոպայի և նախկին ԽՍՀ Միության բոլոր պետություններում:

Ակնհայտ է, որ ԼՂՀ-ն չէր կարող բացառություն հանդիսանալ, մանավանդ, որ անցումային ժամանակաշրջանին բնորոշ գործընթացները այստեղ, զուգակցվում էին պատերազմական գործողություններով, անկախության համար մղվող պայքարով:

Հանցավորության պաշտոնական վիճակագրության վերլուծությունը զուգակցելով ԼՂՀ-ում ընթացող տնտեսական, սոցիալական, իրավական և բարոյահոգեբանական գործընթացների վերլուծության հետ, հեղինակը հանգում է այն եզրակացության, որ ***հանցավորությունը ԼՂՀ-ում դրսևորում է աճի միտում, զուգորդված լատենտայնության մակարդակի բարձրացման հետ:***

ԼՂՀ-ում հանցավորության վիճակի գնահատման համար կարևոր նշանակություն ունի դրա կառուցվածքի վերլուծությունը: Հանցավորության կառուցվածքը ցույց է տալիս հանցավորության իրական «գինը», դրանում ընթացող որակական փոփոխությունները:

Շուկայական տնտեսությանը հատուկ է գերշահույթի մոտիվացիան և սպառողական հոգեբանությունը: Ուստի շուկայական տնտեսությանը հատուկ է շահադիտական հանցագործությունների զգալի գերակայությունը բռնության մոտիվացիայով կատարվող հանցագործությունների համեմատ: Հեղինակի կարծիքով, շուկայական տնտեսության ձևավորմանը և զարգացմանը զուգընթաց ԼՂՀ-ում պետք է արձանագրվեր հանցավորության մեջ շահադիտական մոտիվացիայով կատարվող հանցագործությունների մասնաբաժնի աճի միտում: Նույնիսկ պաշտոնական վիճակագրության հիման վրա կատարված վերլուծությունը ցույց է տալիս հեղինակի ենթադրության ճշմարտացիությունը: Տնտեսական և պաշտոնական հանցագործությունների նման վիճակագրությունը, զուգորդված ԼՂՀ-ում ընթացող տնտեսական, սոցիալական, բարոյահոգեբանական գործընթացների հետ, վկայում է այն մասին, որ բարձրանում է շահադիտական հանցավորության լատենտայնացման մակարդակը, վտանգավորության աստիճանը, իսկ այդ հանցավորությունը դառնում է ավելի ինտելեկտուալ:

Հեղինակի կարծիքով, շուկայական տնտեսության հետագա զարգացման և ԼՂՀ տնտեսական կյանքի հետագա ակտիվացման պայմաններում շահադիտական մոտիվացիայով կատարվող հանցագործությունների շարժընթացն էլ ավելի բացասական է լինելու:

Այսպիսով, կարելի է հավաստել **ԼՂՀ հանցավորության զարգացման երկրորդ միտումը՝ հանցավորության կառուցվածքում շահադիտական մոտիվացիայով կատարվող հանցագործությունների մասնաբաժնի ավելացումը և բռնությամբ կատարվող հանցագործությունների մասնաբաժնի պակասումը: Ընդ որում, շահադիտական հանցավորության հիմնական միտումներն են լատենտայնացման մակարդակի բարձրացումը, ինչպես նաև ինտելեկտուալիզացիան և հանրային վտանգավորության աստիճանի բարձրացումը:**

Հասարակության կրիմինալ ախտահարման աստիճանի և բարոյահոգեբանական վիճակի յուրօրինակ չափորոշիչ է հանդիսանում անչափահասների և երիտասարդների հանցավորության վիճակը, ուստի հեղինակը վերլուծության է ենթարկում վերջին տարիների ԼՂՀ-ում անչափահասների ու երիտասարդների հանցավորության զարգացման միտումները: Վերլուծությունը թույլ է տալիս հեղինակին հանգելու այն եզրակացության, որ անչափահասների և երիտասարդների հանցավորությունը աճի միտում է արձանագրում: Հանցավորության երիտասարդացման միտումը, հեղինակի կարծիքով, չի կարող անհանգստացնող չլինել: Դա վկայում է այն մասին, որ ԼՂՀ-ում ձևավորված բարոյահոգեբանական մթնոլորտը մեղմ ասած չի նպաստում անչափահասների և երիտասարդների պատշաճ դաստիարակությանը: Բացի դա, անչափահասների և երիտասարդների հանցավորության ներկա վիճակով պայմանավորվում է ընդհանրապես հանցավորության ապագա վիճակը, ինչը թույլ չի տալիս լավատեսական կանխատեսում կատարել:

Հեղինակը համառոտ վերլուծության է ենթարկում նաև տարածաշրջանային հանցավորության առանձնահատկությունները:

ԼՂՀ շրջանների հանցավորության առանձնահատկությունների համառոտ վերլուծությունը թույլ է տալիս հեղինակին հանգելու մի քանի եզրակացությունների. 1) ԼՂՀ շրջանների հանցավորության տարբերությունները մեծ չափով կախված են այդ շրջաններում հանցավորության լատենտայնության մակարդակից, 2) ԼՂՀ շրջանների հանցավորության լատենտայնության մակարդակի տարբերությունները կախված են ինչպես իրավապահ մարմինների գործունեության առանձնահատկություններից, հացագործությունների գրանցման լրիվության մակարդակից, այնպես էլ հանցավորության կառուցվածքից. այն շրջաններում որոնցում հանցավորության մեջ զգալի է բռնության հետ չզուգորդված շահադիտական հանցագործությունների տեսակարար կշիռը, ավելի բարձր է նաև

հանցավորության լատենտայնության մակարդակը, ուստի այդ շրջանների հանցավորության վերաբերյալ պաշտոնական վիճակագրության տվյալները չեն արտացոլում օբյեկտիվ իրականությունը, մինչդեռ բռնության հետ զուգորդված հանցավորության ավելի բարձր մակարդակ ունեցող շրջանների հանցավորության մակարդակը պաշտոնական վիճակագրությամբ համեմատաբար օբյեկտիվ է արտացոլվում, 3) ԼՂՀ այն շրջաններում, որոնցում տնտեսական կյանքն ավելի աշխույժ է, որոնցում տնտեսական զարգացման տեմպերն ավելի բարձր են համեմատաբար ավելի բարձր է նաև բռնության հետ չզուգորդված շահադիտական հանցավորության մակարդակը, ինչը պաշտոնական վիճակագրության մեջ չի արտացոլվում, ինչն իր հերթին այդ հանցագործությունների լատենտայնության ավելի բարձր մակարդակի արդյունք է, 4) ԼՂՀ շրջանների հանցավորության մակարդակների և կառուցվածքների տարբերությունները կախված են նաև գործազրկության, աղքատության, սոցիալական բևեռացման մակարդակներից. այնտեղ, որտեղ գործազրկության, աղքատության և սոցիալական բևեռացման մակարդակները ավելի բարձր են և բնականաբար ավելի էական է ֆրոստրացնող գործոնների ազդեցությունը, այնտեղ ավելի բարձր է բռնության մոտիվացիայով հանցավորության մակարդակը:

Քննարկելով հանցանք կատարած անձանց կրիմինալոգիական առանձնահատկությունները հեղինակը հանգում է հետևյալ եզրակացությունների. 1) ԼՂՀ-ում ընթացող սոցիալ-տնտեսական և բարոյահոգեբանական գործընթացները նպաստում են նրան, որ հանցանք կատարած անձանց կոնտինգենտում ավելանում են բարձրագույն կրթություն ունեցող անձանց, կանանց, անչափահասների, կրկնահանցագործների տեսակարար կշիռը, 2) հանցանք կատարող անձանց և, այսպես կոչված, օրինապահ քաղաքացիների բարոյահոգեբանական բնութագրի, արժեքային համակարգերի մեջ էական տարբերություններ չեն նկատվում: Ընդ որում, ամբողջ հասարակության մակարդակով նկատվում է նյութական արժեքների գերակայության, նպատակներին հասնելու համար միջոցների մեջ խտրականություն չդնելու, հակաիրավական, հակաբարոյական միջոցների նկատմամբ հանդուրժողական վերաբերմունքի միտումը, 3) նշված միտումները վկայում են ԼՂՀ հասարակության մեջ ընթացող բացասական բարոյահոգեբանական գործընթացների մասին, ինչը կարող է նպաստել հանցավորության հետագա զարգացմանը:

Ատենախոսության երկրորդ գլխում՝ «Հանցավորության պատճառական համալիրը Լեռնային Ղարաբաղում», հեղինակը քննարկում է ԼՂՀ հանցավորության զարգացմանը նպաստող գործոնների համակարգը:

Չեղինակը որպես ուսումնասիրության տեսական հիմք է ընդունում ներկայումս ավելի ու ավելի մեծ տարածում ստացած այն տեսակետը, որ հանցավորության պատճառները սոցիալական հակասություններն են ու դրանց փոխգործողությունը:

Այնուհետ հեղինակը կոնկրետ վերլուծության է ենթարկում ԼՂՀ հանցավորությանը նպաստող գործոնները:

Չեղինակի կարծիքով, հանցավորության պատճառների զգալի մասը պետք է փնտրել տնտեսական ոլորտում, տնտեսական հարաբերություններում: Իհարկե չպետք է բացարձականացնել տնտեսական հարաբերությունների դերը: Մշակույթը, իրավունքը, բարոյականությունը նույնպես մարդկային վարքագծի հզոր խթաններ են և կարող են դիմագրավել տնտեսական և նյութական ոլորտում առկա բացասական երևույթների ազդեցությանը: Սակայն, միևնույն ժամանակ, շուկայական տնտեսության ծեղկման պայմաններում տնտեսական հարաբերությունների մեջ առկա բացասական երևույթների դերը էլ ավելի ցայտուն դրսևորումներ ստացավ:

Վիճակագրական տվյալների հիման վրա քննարկելով ԼՂՀ-ում տիրող վիճակը, հեղինակը ցույց է տալիս, որ վերջին տարիներին ԼՂՀ բնակչության 55-62%-ը կարելի է աղքատ համարել, գործազուրկ է տնտեսապես ակտիվ բնակչության 6-8 %-ը (իրականում այս թիվը ավելի մեծ է, որովհետև մեծ է չգրանցված, թաքնված գործազրկության ծավալը): Ինչ վերաբերում է սոցիալ-տնտեսական բեռնացմանը, ապա բնակչության 10% ամենահարուստ և 10% ամենաաղքատ խմբերի միջև հարաբերակցությունը 14/1-ի է, մինչդեռ համաշխարհային պրակտիկայում առավելագույն թույլատրելի սահման է համարվում 10/1-ի հարաբերակցությունը¹:

Չնայած ԼՂՀ բնակչության մի զգալի մասի ազգականները ներկայումս աշխատում են արտասահմանում, հիմնականում Ռուսաստանի Դաշնությունում և ուժերի ներածին չափով նյութական օգնություն են ցույց տալիս հայրենիքում մնացած ազգականներին, այնուամենայնիվ, դա չի կարող խնդրի լուծում հանդիսանալ: Տնտեսության զարգացման հիմնական երաշխիքը արտադրության կազմակերպումն ու գյուղատնտեսության զարգացումն է, բայց ԼՂՀ-ում այդ գործընթացը գրեթե տեղի չի ունենում: Ծանր է նաև գյուղացու վիճակը, որը

¹ Ст'я Криминология. СПб., 2002, т. 98:

համապատասխան նյութական և տեխնիկական զինվածության բացակայության պատճառով չի կարողանում պատշաճ մակարդակով կազմակերպել տնտեսությունը:

Հանցավորության պատճառական համալիրում էական դեր են կատարում նաև սոցիալական հարաբերությունները, որոնց մեջ կարելի է առանձնացնել ազգամիջյան հարաբերությունները, անձի՝ իր սոցիալական ստատուսի նկատմամբ ունեցած վերաբերմունքը, հասարակության տարբեր սոցիալական խմբերի միջև առկա հարաբերությունները, միջանձնային հարաբերությունները:

Ազգամիջյան հարաբերությունների մեջ առկա հակասությունները հսկայական կրիմինոգեն ազդեցություն ունեն: Բանն այն է, որ ազգային պատկանելությունը, ազգային, էթնիկական նույնացումը մարդու ինքնագիտակցության և ինքնահաստատման կարևորագույն գործոններից են²: Ուստի մարդու ազգային պտվի ու արժանապատվության ոտնահարումը կարող է խիստ ֆրուստրացնող ազդեցություն ունենալ: Վերջին տասնամյակում նախկին ԽՍՀՄ տարածքում նկատվում է ազգամիջյան հակամարտությունների զգալի տարածում, որոնք շատ հաճախ վերածում են զինված ընդհարումների, պատերազմի: Ազգամիջյան հակասությունները վերջիվերջո ազգամիջյան հակամարտության և պատերազմի հանգեցրին նաև ԼՂՀ-ում: Դա Ադրբեջանի վարած հակահայկական քաղաքականության արդյունքն էր: Ադրբեջանի Ղարաբաղը հայաթափելու քաղաքականությունը սկսվեց հենց այն պահից, երբ Լեռնային Ղարաբաղը և Նախիջևանը 1921թ. բռնի կերպով կցվեցին Ադրբեջանին: Այդ պահից մինչև 1988թ. Ադրբեջանական իշխանությունները հետևողականորեն վարում էին այդ քաղաքականությունը: Նման վիճակը չէր կարող չառաջացնել հայ ազգաբնակչության դժգոհությունը և վերջիվերջո չհանգեցնել այն երևույթներին որոնց քաջ ծանոթ ենք:

Հանցավորության պատճառների մեջ էական դեր են կատարում այն կոնֆլիկտները, որոնք արտացոլում են անձի դժգոհությունը իր սոցիալական ստատուսից: Բայց ամենահիմնական կրիմինոգեն ազդեցությունը թողնում է սոցիալական անարդարությունը: Սոցիալական անարդարությունը բացասական երևույթների ու լարվածության է հանգեցնում նաև միջանձնային հարաբերություններում, ինչի արդյունք են հանդիսանում բռնի-ագրեսիվ մոտիվացիայով կատարվող հանցագործությունների աճը: Ինչպես արդեն նշել ենք, թեև 1992թ. համեմատ 1998թ. սպանությունների մակարդակը մետ 14 անգամ նվազել

² Տե՛ս, Կ. Նալչաջյան էթնիկական ինքնագիտակցություն, Երևան 2003:

է, այնուամենայնիվ 1998թ. սկսած այն նորից աճում է: Բացի դա, կայուն աճի միտում է ցույց տալիս խուլիզանությունների և առողջության դեմ ուղղված հանցագործությունների մակարդակը:

Վերլուծության ենթարկելով իրավական ոլորտում առկա կրիմինոգեն գործոնները հեղինակը անդրադառնում է հետևյալ երևույթներին:

Նախ, նշվում է, որ հասարակության մեջ ընթացող բացասական սոցիալ-տնտեսական և բարոյահոգեբանական գործընթացների հետ կապված, ԼՂՀ բնակչության մի զգալի մասի համար նպատակներին հասնելու միջոցների ու եղանակների իրավական ու բարոյական բովանդակությունը որևէ էական նշանակություն չունի: Դեռ ավելին, նպատակներին հասնելու հակաիրավական, հակաբարոյական միջոցները դարձել են առավել նախընտրելի:

Օրենքի և իրավութնի նկատմամբ ժխտողական, արհամարհական վերաբերմունքը պայմանավորված է նաև իրավապահ մարմինների նկատմամբ վերաբերմունքով: Յեղիճակի կողմից կատարված վիկտիմոլոգիական ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ ԼՂՀ բնակչության մի զգալի մասը չի վստահում իրավապահ մարմիններին: Իրավապահ մարմինների նկատմամբ անվստահությունը, բացասական վերաբերմունքը, հեղինակի կարծիքով, պայմանավորված են հենց իրավապահ մարմինների աշխատանքում առկա թերություններով. աշխատանքի ընթացքում հաճախ երկակի չափանիշների կիրառում, կոռուպցիայի և հովանավորչության տարածվածություն, մարդու իրավունքների ու ազատությունների նկատմամբ արհամարհական վերաբերմունք:

Հանցավորության բարոյահոգեբանական պատճառների մասին խոսելով, հեղինակը նշում է, որ ինչպես և բոլոր շուկայակն տնտեսության անցնող երկրներում, ԼՂՀ-ում նույնպես, նյութական բարեկեցությունը, նյութական արժեքները, փողը վերածվել են առաջնային արժեքների: Փողի և նյութականի արժեվորումը, դրանց առաջնային տեղ տալը մի չարիք է, բայց էլ ավելի մեծ չարիք է ամենաթողության, բարոյական անսահման ազատության հոգեբանության ու գաղափարախոսության ձևավորումն ու տարածումը: Հենց սա է նպաստում նրան, որ մարդիկ չեն խորշում իրենց նպատակներին հասնելու համար ամեն տեսակի, այդ թվում՝ հակաբարոյական, հակաիրավական և հանցավոր միջոցների դիմելուց: Հենց սա է պատճառը, որ նպատակներին հասնելու հակաիրավական և հակաբարոյական միջոցները դարձել են արժեք – միջոց: Այս տեսակետից խիստ բացասական ազդեցություն են թողնում ՁԼՄ-ները: Գովազդների, ֆիլմերի, տարբեր

հաղորդումների միջոցով բարոյական նորմերը արհամարհող ապրելակերպի, հարստության ու փողի ամենակարողության, անպատժելիության, հանցավոր աշխարհի ռոմանտիկայի, սեքսուալ ազատության կամ ավելի ճիշտ է ասել սանձարձակության քարոզը, այն գործոնն է որը նպաստում է բնակչության բարոյալքմանը, հոգևոր արժեքների արժեզրկմանը, վարքագծի պարսավելի ձևերի ընդօրինակմանը, սպառողական հոգեբանության ձևավորմանը:

Ատենախոսության **երրորդ գլխում**՝ «Հանցավորության նկատմամբ վերահսկողությունը ԼՂՀ-ում» հեղինակը ներկայացնում է ԼՂՀ-ում հանցավորության նկատմամբ վերահսկողության վիճակը, բացահայտում է դրանում առկա թերությունները, այնուհետև առաջարկություններ է մշակում այն կատարելագործելու ուղղությամբ:

Քննարկելով ԼՂՀ հասարակության արժեքային համակարգը, հեղինակը նշում է, որ ԼՂՀ հասարակության արժեքային համակարգի ձևավորման գործում առկա են այնպիսի էական բացասական գործոններ, որոնք նվազեցնում են հանցավորության նկատմամբ վերահսկողության արդյունավետության աստիճանը: Բացասական գործոններ են առկա նաև բնակչության իրավագիտակցության ձևավորման ոլորտում: Մինչդեռ դրությունը շտկելու ուղղությամբ գրեթե ոչինչ չի արվում:

Նման պայմաններում հանցավորության նկատմամբ վերահսկողության արդյունավետ միջոց կարող էր հանդիսանալ պատիժը: Թեև միշտ էլ նշվում է, որ պատիժը հանցագործությունների դեմ պայքարում երկրորդական նշանակություն ունի, այնուամենայնիվ, ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ պատիժը որոշակի և էական կանխիչ նշանակություն ունի: Բացի դա, պատժողական ճիշտ քաղաքականությունը, պատժի կատարման գործընթացի կատարելագործումը նույնպես կարող են էական դեր կատարել հանցավորության դեմ պայքարի գործում: Սակայն, թեև պատիժը շարունակում է կատարել իր կանխարգելիչ գործառույթը, այնուամենայնիվ, ԼՂՀ բնակչության իրավագիտակցության, իրավապահ մարմինների գործունեության արդեն նշված առանձնահատկությունների հետ կապված, այդ գործառույթը թուլացել է: Դրան առաջին հերթին նպաստում է այն, որ ԼՂՀ-ում չեն պահպանվում քրեական պատասխանատվության անխուսափելիության և օրենքի առջև հավասարության սկզբունքները:

Հանցավորության նկատմամբ վերահսկողության կարևոր ցուցանիշ է հանդիսանում գրանցված հանցավորության, բացահայտելիության, բացահայտված հանցագործների և դատվածության հարաբերակցությունը: Այս ցուցանիշները ցույց

են տալիս իրավապահ մարմինների աշխատանքի արդյունվետության մակարդակը, նրանց գործունեության օրինականությունը, քրեական քաղաքականության առանձնահատկությունները:

Կրիմինալոգիական գրականության մեջ նշվում է, թե որքան այս կամ այն երկիրը մոտ է ժողովրդավարական զարգացմանը, այնքան ավելի քիչ իրավախախտողներ են բացահայտվում: Եվ դա կապված է այդ հասարակություններում հանցագործությունների առավել լրիվ գրանցման, ինչպես նաև մեղքի ապացուցման դժվարությունների հետ³:

Այս տեսանկյունից քննարկելով ԼՂՀ վիճակը, հեղինակը նշում է, որ ԼՂՀ-ն ավելի մոտ է տոտալիտար պետություններին:

Ինչ վերաբերում է հանցավորության և դատվածության հարաբերակցությանը, ապա կրիմինալոգիական գրականության մեջ նշվում է, թե որքան քիչ անձինք են փաստացի հանցանք կատարածներից դատապարտվում իրական պատժի, այնքան ավելի մարդասիրական է արդարադատությունը: Եվ հակառակը՝ որքան շատ անձինք են դատապարտվում, այնքան արդյունավետ է աշխատում արդարադատությունը⁴:

Այս տեսանկյունից գնահատելով ԼՂՀ վիճակը, հեղինակը արձանագրում է, որ վերջին տարիներին արդարադատությունն այստեղ «խիստ արդյունավետ» է: Եթե ՀՀ-ում դատվածության և հանցավորության հարաբերակցությունը 41-43% է, ապա ԼՂՀ-ում՝ 59-63%: Սակայն, հեղինակի կարծիքով, հանցավորության և հանցանք կատարած անձանց, հանցավորության և դատվածության՝ ԼՂՀ-ում առկա հարաբերակցությունը ոչ այնքան իրավապահ մարմինների գործունեության և արդարադատության արդյունավետության, որքան հանցավորության մեջ լատենտայնության մակարդակի բարձրացման, քրեական օրենքի ընտրովի կիրառման արդյունք է:

Հանցավորության նկատմամբ վերահսկողության բաղկացուցիչ և երկի ամենակարևոր տարրն է հանդիսանում հանցավորության կանխումը:

Ընդհանուր սոցիալական կանխման միջոցառումների մեջ առաջնային տեղ են զբաղեցնում տնտեսական բնույթի միջոցառումները, որոնք նպատակաուղղված են երկրի բնակչության կենսամակարդակի բարձրացմանը, աղքատության նվազեցմանը, գործազրկության ծավալների փոքրացմանը: Շահադիտական

³ Ст'я Лунеев В.В. Преступность XX века: мировые, региональные и российские тенденции. М., 2005, Изд. 2-е, переработанное и дополненное. էջ 782:

⁴ Ст'я Лунеев В.В., Նշված աշխ. էջ 789:

մոտիվացիայով կատարվող հանցագործությունների աճի ֆոնի վրա, ընդհանուր տնտեսական միջոցառումների դերը ավելի է կարևորվում: Տնտեսական բնույթի միջոցառումների դերը չի սահմանափակվում միայն հանցավորության այնպիսի գործոնների վրա ազդեցությամբ, ինչպիսիք են աղքատությունը, գործազրկությունը, սոցիալ-տնտեսական բևեռացումը: Տնտեսական հզորությունը ընդհանրապես հանցավորության կանխման գործընթացի կազմակերպման կարևոր գործոններից է, որովհետև կանխման միջոցառումները կապված են մեծ ծախսերի հետ: Տնտեսական հզորությունը, մարդկանց կենսամակարդակի բարձրացումը հանցավորության նկատմամբ վերահսկողության արդյունավետության, հանցագործությունների կանխման շատ կարևոր գրավական է: Բացի դա, առանց համապատասխան նյութական հիմքի դժվար է զարգացնել հոգևոր ուլորտը: Բավական է նշել, որ հոգևոր ուլորտի զարգացման համար անհրաժեշտ այնպիսի հաստատությունների առկայությունը, ինչպիսիք են գրադարանները, թատրոնը, կինոն, համերգասրահները, կախված է տնտեսական գործոններից: Բացի դա, բարձր արվեստին հաղորդակից լինելու համար անհրաժեշտ է, որ մարդիկ նյութական միջոցներ ունենան դրա համար, այլ ոչ թե հազիվ իրենց առօրյա սննդի հարցը լուծեն: Միևնույն ժամանակ, հեղինակը կարծում է, որ ինչպես բարոյական և գաղափարախոսական նպատակաուղղված ներգործությունը, այնպես էլ բնակչության նյութական մակարդակի բարձրացումը ինքնին չեն կարող հակահանցածին ազդեցություն ունենալ. դրանք պետք է զուգակցվեն:

Անդրադառնալով ԼՂՀ-ում տիրող վիճակին հեղինակը նշում է, որ տնտեսական բնույթի կանխման միջոցառումների բնագավառում որոշակի հաջողություններ առկա են: Հետզհետ վերականգնվում է պատերազմից ավերված տնտեսությունը, արդյունաբերական և գյուղտնտեսական ձեռնարկությունների շահագործման, մասնավոր ուլորտի ձևավորման հետ մեկտեղ ստեղծվում են աշխատատեղեր, նկատելիորեն ավելանում են բնակչության դրամական եկամուտները: Այսպես, 2003թ. բնակչության միջին եկամուտը մեկ շնչի հաշվով 2000թ. համեմատ ավելացել է 70%-ով: Միևնույն ժամանակ դեռևս բարձր են մնում աղքատության և գործազրկության մակարդակները: Բացի դա, սովերային տնտեսության մեծ չափերի և տնտեսության կլանային կառուցվածքի պատճառով, տնտեսական որոշակի աճը անդրադառնում է միայն բնակչության որոշակի խավի կենսամակարդակի վրա:

Սրա հետ կապված խիստ հրատապ է դառնում պաշտոնական հանցագործությունների, «սպիտակ օձիքավորների» հանցավորության դեմ պայքարի հիմնախնդիրը: Սակայն, իրականում որևէ պայքար այս հանցագործությունների դեմ չի տարվում: Դեռ ավելին՝ այդ պայքարը կազմալուծված է: Այդպիսի իրավիճակին նպաստում է ոչ միայն այն հանգամանքը, որ ԼՂՀ-ում չեն ապահովված օրենքի առջև հավասարության, քրեական պատասխանատվության անխուսափելիության սկզբունքները, շատ ուժեղ է ազգակցական, ընկերական կապերի ազդեցությունը, այլև այն, որ մինչ այժմ ԼՂՀ-ում չի ընդունվել կոռուպցիայի դեմ պայքարին ուղղված հատուկ օրենսդրություն, որը այդ երևույթի դեմ պայքարի չնայած ոչ ամենազլխավոր, սակայն էական գործոններից մեկն է: Ջարգացած երկրների, ինչպես նաև կոռուպցիայի դեմ պայքարի ոլորտում հաջողությունների հասած երկրների փորձը ցույց է տալիս, որ առանց հատուկ օրենսդրության և կոռուպցիայի դեմ պայքարի հատուկ մարմնի առկայության այդ երևույթի դեմ պայքարում հաջողության հասնելը բավականաչափ դժվար է: Մինչդեռ ԼՂՀ-ում ոչ միայն նման օրենսդրություն չկա, այլև նույնիսկ այն ստեղծելու ուղղությամբ դեռևս ոչինչ չի ձեռնարկվում:

Հանցավորության կանխման գործում էական նշանակություն ունի ոստիկանության գործունեությունը:

Նշված գործունեության արդյունավետությունը կախված է ոստիկանության համապատասխան տեխնիկական, կադրային և նյութական ապահովվածությունից, ոստիկանության և բնակչության համագործակցությունից: Ցավոք, ԼՂՀ-ում ոստիկանության տեխնիկական և նյութական ապահովվածությունը պատշաճ մակարդակի վրա չէ: Սակայն էլ ավելի անմխիթարական է բնակչության և ոստիկանության համագործակցության վիճակը:

Բացի հանցագործությունների բացահայտմանը նպաստելուց, ոստիկանության գործունեության կարևոր մաս է կազմում հանցագործությունների կանխումը: Օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ իրականացնելով, ոստիկանությունը բացահայտում է հանցավորության պատճառներն ու պայմանները, հանցագործություն ծրագրավորող և նախապատրաստող անձանց: Տեղամասային տեսուչները իրականացնելով վերահսկողություն իրենց կողմից սպասարկվող տարածում, մեծ հնարավորություններ ունեն բացահայտելու հակահասարակական, հանցավոր ուղին բռնած անձանց, բացահայտելու կոնֆլիկտային իրադրությունները և միջոցառումներ ձեռնարկելու՝ կոնֆլիկտները

մեղմելու, նշված անձանց նկատմամբ անհատական կանխման միջոցառումներ իրականացնելու համար: Կարևոր կանխիչ գործունեություն կարող է իրականացանել պարեկա-պահակային ծառայությունը: Մինչդեռ, հեղինակը նշում է, որ իրականում ոստիկանությունը ավելի շատ արձագանքում է արդեն կատարված դեպքերին, քան կանխում դրանք: Վիճակագրական տվյալները ցույց են տալի, որ ոստիկանությունը կարողանում է կանխել հանցագործությունների 0,2-ից 0,3%-ը:

Ամփոփելով ԼՂՀ-ում հանցավորության նկատմամբ վերահսկողության վիճակի վերլուծությունը հեղինակը նշում է, որ հանցավորության նկատմամբ վերահսկողության վիճակը ԼՂՀ-ում աչքի է ընկնում բազմաթիվ թերություններով ու բացթողումներով:

Հեղինակը առաջարկում է ԼՂՀ-ում հանցավորության նկատմամբ վերահսկողության կատարելագործմանն ուղղված միջոցառումների հետևյալ համակարգը.

1. Հնարավորինս մեղմել սոցիալ-տնտեսական ոլորտում առկա հակասությունները: Այդ նպատակով անհրաժեշտ է ստեղծել նյութապես անապահով ընտանիքների նյութական և բարոյական աջակցության կենտրոններ՝ համապատասխան նյութական, տեխնիկական և կադրային ապահովվածությամբ: Կարևոր նշանակություն ունի գործազրկության վերացումը, նոր աշխատատեղերի ստեղծումը, գյուղացուն նյութական, տեխնիկական աջակցություն ցույց տալը: Հսկայական հակահանցածին նշանակություն կարող է ունենալ սոցիալ-տնտեսական բեռնացման նվազեցումը: Այս ամենը հնարավոր է տնտեսության զարգացման պայմաններում, ինչն իր հերթին հնարավոր է մանր և միջին ձեռնարկատիրության զարգացման և տնտեսության կլանային համակարգի վերացման դեպքում:

2. Հանցավորության նկատմամբ վերահսկողության արդյունավետության բարձրացման համար անչափ կարևոր է իրավապահ մարմինների գործունեության բարելավմանը, կոռուպցիայի դեմ պայքարին ուղղված միջոցառումների իրականացումը: Կարևոր նշանակություն կարող է ունենալ օրինաստեղծ աշխատանքի, հատկապես արարքների քրեականացման և ապաքրեականացման գործընթացի գիտական հիմանվորվածությունն ու սոցիալական պայմանավորվածությունը: Դրա համար անհրաժեշտ է կտրուկ բարելավել իրավագիտության դասավանդման որակը ԼՂՀ բուհերում: Արդյունավետ կարող էր

լինել օրինաստեղծ աշխատանքների բարելավման նպատակով հատուկ փորձագիտական խմբի ստեղծումը ԼՂՀ Ազգային ժողովում:

3. Քրեական պատժի արդյունավետությունը բարձրացնելու համար առաջարկվում է օրենսդրական մակարդակով սահմանափակել ազատազրկում պատժատեսակի կիրառման ոլորտը: Մասնավորապես, այդ պատժատեսակը նախատեսել միայն բռնության հետ զուգորդված միջին ծանրության, ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործությունների համար և շահադիտական կամ այլ դրդապատճառներով կատարվող ծանր ու առանձնապես ծանր հանցագործությունների համար:

4. Քանի որ ԼՂՀ հանցավորության զարգացման միտումներից մեկը դրա երիտասարդացումն է, ապա խիստ հրատապ է դառնում անչափահասների և երիտասարդների հանցավորության նկատմամբ վերահսկողության արդյունավետության բարձրացումը, ինչը ենթադրում է հետևյալ միջոցառումների իրականացում. ա) նյութապես անապահով ընտանիքներին նյութական օգնության տրամադրում, բ) երիտասարդների և անչափահասների աշխատանքային զբաղվածության խնդիրների լուծում, գ) անչափահասների քրեական պատասխանատվության և պատժի իրականացման հատուկ կարգի ու պայմանների սահմանում, անչափահասների նկատմամբ ազատազրկում պատժատեսակի կիրառման կտրուկ և էական սահմանափակում, դ) դպրոցներում, ուսումնական հաստատություններում անչափահասների և երիտասարդների հայրենասիրական դաստիարակության հիմքերի ամրապնդում, նրանց մոտ հոգևոր, բարոյական արժեքների ձևավորում ու ամրապնդում, բռնություն, սեքս քարոզող, սպառողական հոգեբանություն ձևավորող ֆիլմերի, հաղորդումների ցուցադրման արգելում, ե) անչափահասների և երիտասարդների ազատ ժամանցի պայմանների բարելավում, ազատ ժամանցը հետաքրքիր ու բովանդակալից անցկացնելու համար համապատասխան վայրերի ու հաստատությունների ստեղծում, եղած ցանցի ընդլայնում (ինտերնետ ակումբներ, սպորտային ու խաղահրապարակներ, սպորտային ակումբներ, արվեստի տարբեր տեսակներին հաղորդակից լինելուն նպաստող խմբակներ և այլն):

5. Ոստիկանության աշխատանքի բարելավման, ոստիկանության նկատմամբ բնակչության վստահության ամրապնդման, ոստիկանության և բնակչության համագործակցության ապահովման նպատակով անհրաժեշտ է էապես բարելավել ոստիկանության աշխատակիցների նյութական ապահովվածության և

մասնագիտական պատրաստվածության մակարդակը, ուստիկանությունը զինել ժամանակակից տեխնիկական միջոցներով, վերանայել ուստիկանության աշխատանքի գնահատման չափանիշները:

6. Ուստիկանության աշխատանքի բարելավման կարևոր գործոն կարող է հանդիսանալ հանցագործությունների հնարավորինս լրիվ գրանցումը, հանցավորության և դրա առանձին տեսակների վերաբերյալ օբյեկտիվ և ճշմարտացի տեղեկատվության առկայությունը: Այս նպատակով հեղինակը առաջարկում է ԼՂՀ կառավարությանն առընթեր ստեղծել հանցագործությունների և այլ իրավախախտումների գրանցման անկախ ծառայություն:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

1. ԼՂՀ հանցավորությունը դրսևորում է շուկայական տնտեսության ուղին բռնած նոր զարգացող պետությունների գերակշիռ մասին բնորոշ օրինաչափություններ՝ բացարձակ և հարաբերական աճ, լատենտայնացում, հանցավորության կառուցվածքում շահադիտական մոտիվացիայով կատարվող հանցագործությունների մասնաբաժնի ավելացում և բռնության մոտիվացիայով հանցագործությունների մասնաբաժնի նվազում:

ԼՂՀ հանցավորության զարգացման անբարենպաստ միտումներից են անչափահասների և երիտասարդության հանցավորության աճը, հանցավորության մեջ և հանցանք կատարող անձանց կոնտինգենտում ռեցիդիվի աճը, կանանց հանցավորության մեջ տեղի ունեցող բացասական գործընթացները:

2. Հանցավորության նկատմամբ վերահսկողությունը ԼՂՀ-ում անմխիթար վիճակում է: Հանցավորության նկատմամբ վերահսկողության գրեթե ոչ մի տարրում դրական գործընթացներ չեն նկատվում: Մասնավորապես, ոչինչ չի իրականացվում բնակչության արժեքային համակարգում, իրավագիտակցության մեջ առկա բացասական երևույթները վերացնելու համար: Իրենց բարձրության վրա չեն իրավապահ մարմինները, որոնց աշխատանքին հատուկ են անտարբերությունը, երկակի չափանիշների կիրառումը, օրենքի առաջ հավասարության սկզբունքի խախտումը, կոռուպցիան: Այս ամենը հանգեցնում է իրավապահ մարմինների նկատմամբ բնակչության անվստահությանը և նրանց համագործակցության գրեթե լրիվ բացակայությանը:

Իր գործառույթները չի իրականացնում պատիժը, ինչի մասին է վկայում պատժից պայմանական վաղաժամկետ ազատվածների կողմից հանցանքի կատարման տարեցտարի աճող դեպքերի քանակը, ռեցիդիվային հանցավորության մակարդակի աճը, հանցանք կատարողների մեջ կրկնահանցագործների քանակի ավելացումը:

Բազմաթիվ թերություններ կան հանցավորության ընդհանուր սոցիալական և հատուկ կրիմինալոգիական կանխման բնագավառներում: Մասնավորապես, չի հաջողվում հաղթահարել աղքատության, գործազրկության, սոցիալ-տնտեսական բևեռացման հանցածին ազդեցությունները, էական թերություններ ունի ոստիկանության կանխարգելիչ գործունեությունը, ոչինչ չի ձեռնարկվում վիկտիմալոգիական կանխումը ներդնելու ուղղությամբ, շատ ցածր մակարդակի վրա է անհատական կանխումը:

3. Հանցավորության նկատմամբ վերահսկողության արդյունավետությունը բարձրացնելու նպատակով անհրաժեշտ է իրականացնել միջոցառումների հետևյալ համակարգը. 1) մեղմել սոցիալ-տնտեսական հակասությունները, զարգացնել տնտեսությունը, զարգացնել մանր և միջին ձեռնարկատիրությունը, վերացնել տնտեսության կլանային համակարգը, փոքրացնել գործազրկության, աղքատության ծավալները, հնարավորինս քչացնել սոցիալ-տնտեսական բևեռացումը. 2) հնարավորինս քչացնել սոցիալական անարդարության ծավալները, առողջացնել հասարակության բարոյահոգեբանական մթնոլորտը, հաղթահարել սպառողական հոգեբանությունը, նպաստել հոգևոր պահանջմունքների ձևավորմանը. 3) իրականացնել միջոցառումներ ուղղված իրավապահ մարմինների աշխատանքում առկա թերությունների, բացասական երևույթների վերացմանը. 4) բարձրացնել քրեական պատժի արդյունավետությունը, բարելավել ազատազրկում պատժատեսակի կատարման գործընթացը. 5) կատարելագործել ոստիկանության կողմից իրականացվող հատուկ կրիմինալոգիական կանխումը, ինչը հնարավոր է հանցավորության և դրա առանձին տեսակների զարգացման միտումների, տարածվածության, հանցագործությունների առանձին տեսակների կատարման տեղի, ժամանակի, տուժողների առանձնահատկությունների սիստեմատիկ և խոր հետազոտությունների, անհատական կանխման արդյունավետության բարձրացման, ոստիկանության տեխնիկական և կադրային զինվածության պատշաճ մակարդակի ապահովման, ոստիկանության աշխատանքի գնահատման նոր չափանիշների ներդրման հիման վրա: Ոստիկանության աշխատանքի բարելավման կարևոր գործոն

կարող է հանդիսանալ հանցագործությունների հնարավորինս լրիվ գրանցումը, հանցավորության և դրա առանձին տեսակների վերաբերյալ օբյեկտիվ և ճշմարտացի տեղեկատվության առկայությունը: Այս նպատակով ճիշտ կլիներ ստեղծել հանցագործությունների և այլ իրավախախտումների գրանցման անկախ ծառայություն. 6) միջոցառումներ իրականացնել վիկտիմոլոգիական կանխման ձևավորման և գործնական կիրառման համար. 7) անզիջում պայքար մղել կոռուպցիայի դեմ, ստեղծել դրա դեմ պայքարի հատուկ օրենսդրություն, կոռուպցիայի դեմ պայքարում դուրս գալ ավանդական մտածելակերպի և օրենսդրական կարգավորման շրջանակներից:

Ատենախոսության թեմայով հրապարակվել են հետևյալ հոդվածները

1. Հանցավորության զարգացման միտումները Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունում, Իրավագիտության հարցեր, թիվ 1-2, 2006, էջեր 19-26:
2. Հանցավորության պատճառական համալիրը Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունում, Իրավագիտության հարցեր, թիվ 2-3, 2007, էջեր 17-26:
3. Հանցավորության նկատմամբ վերահսկողությունը ԼՂՀ-ում և դրա կատարելագործմանն ուղղված միջոցառումները, Պետություն և իրավունք, թիվ 4(38), 2007, էջեր 15-29:

Арстамян Тигран
ПРЕСТУПНОСТЬ В НАГОРНО-КАРАБАХСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

РЕЗЮМЕ

В диссертации предпринята попытка комплексного анализа преступности в Нагорно-Карабахской Республике. На основе эмпирических исследований в диссертации представлены общая картина преступности в НКР после приобретения независимости и тенденции ее развития; дана криминологическая характеристика отдельных видов преступности; исследованы региональные особенности преступности в НКР; выявлен причинный комплекс преступности.

На основе исследования состояния контроля над преступностью в НКР предпринята попытка оценки ее эффективности.

На основе анализа тенденций развития преступности в НКР и ее причинного комплекса выработаны предложения по повышению эффективности контроля над преступностью.

Диссертация подготовлена на основе материалов Нагорно-Карабахской Республики.